

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Екатерина Атанасова Дамянова
на дисертационния труд на Георги Иванов Боев

на тема:

„Христологичният химн в Посланието на св. апостол Павел
до филипяните 2:5–11“

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално
направление „Религия и теология“ – шифър 2.4.

Научна специалност: Свещено Писание на Новия Завет

Настоящата рецензия е представена съобразно Заповед на Ректора на СУ
за избора ми като участник в научно жури.

В представения труд върху пасаж от Посланието на св. апостол Павел до филипяните (2:5–11), Георги Боев насочва изследователския си поглед към значима в христологично отношение тема, която има ключова роля и за ежедневието на вярващите днес.

Сложността на текста на посланието и поставените в него въпроси изправя изследователя пред разнообразие от тълкувателни предложения, което дисертанта приема като предизвикателство, разкривайки своята любов към библейския текст и неговото изследване.

Депозираният от Георги Боев труд е с обем 179 стр. печатан текст, структуриран по следния начин: съдържание, съкращения, предговор, изложение в три глави, заключение, библиография, приложения.

В *Увода* на предложеното съчинение (с. 2–25) дисертантът очертава всички важни моменти, които трябва да съдържа въведението на един дисертационен труд.

Актуалността на темата за христологичния химн във Фил. 2:6–11, както сам дисертантът отбелязва, се вижда от многообразието от изследвания, посветени на нея (с. 2) и функциите на пасажа спрямо съвременните условия и предизвикателства пред Църквата.

Като обект на изследването е посочен „перикопът от посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5–11“, а за предмет се поставя библиеистичната литература от патристичния период до нашето съвремие (с. 4). Кандидатът предлага хипотезата, че „перикопът може да бъде разглеждан като „химн“ само в смисъл на възвишена поетична проза, но не и като действителен химн, водещ началото си от литургията на древната Църква“ (с. 4).

Георги Боев проследява различните традиции в интерпретирането на текста в историографски преглед, в който е извършен добър баланс между обследваните традиции. Въпреки, че Боев възприема класификацията на проф. протопр. Николай Шиваров, според която светоотеческият период приключва през VIII век, с приведени мнения от творбите на св. Симеон Нови Богослов, Блажени Теофилакт, св. Григорий Палама и Николай Кавасила, дисертантът ясно показва, че той продължава и през следващите векове (вж. с. 19–21). Би трябвало да се разшири прегледа на изследванията през XX и XXI век, който към момента е в обем от само една страница, както и да се споменат някои опити за анализ на посланието на св. апостол Павел до филипяни на българска почва.

Някои разсъжденията към очертаните мнения биха могли да намерят място в екзегетическата част на дисертацията.

Основната цел на дисертацията, която Георги Боев поставя, е „да се достигне максимално близо до първоначалния замисъл, вложен в христологичния химн от първоначалния му автор, и да се предложат начини, по които той да бъде отнесен към живота на християните от нашето време в тяхното ежедневно практикуване на вярата (с. 3).

В постигането на тази цел дисертантът си поставя за задачи: 1) Да реконструира първоначалната историческа обстановка, към които условия се отнася пасажа от посланието на св. апостол Павел до филипяни; 2) Да очертае идейния фон на текста; 3) Да извърши екзегетически анализ върху гръцкия текст на пасажа от посланието; 4) Установяване на функцията на пасажа и актуализирането ѝ спрямо съвременните условия и предизвикателства на Църквата.

Задачите определят изложението на дисертацията, която е добре структурирана в три логически свързани глави, които Георги Боев развива балансирано.

В методологично отношение дисертантът използва комплекс от методи – историческата критика, литературната критика и критиката на формата, богословски анализ. Особено внимание заслужава употребата на риторичната критика, която придава приносен момент на дисертационното съчинение.

В *Първа* глава на дисертацията „Исагогически сведения за Посланието на св. апостол Павел до филипяните“ (с. 26–52), са представени различни данни, относно неговото авторство, място и време на написване, текст, проследяване на

ръкописната традиция, адресати, форма, езикови особености, стил, жанр, структура и типология, в хода на които Георги Боев демонстрира добри езиковедски наблюдения.

Търсейки аргумент за авторството и интегритета на текста, дисертантът удачно се спира на папирус Р 46 (2 век). Прилагайки риторичната критика, Боев изгражда дисертационното си съчинение върху постановката, че „автор на това послание е св. апостол Павел, че то е едно, цялостно и завършено, а стилът, структурата и спецификата на аргументацията в него отразяват наличието на риторични похвати от страна на св. апостол, чрез които той цели да въздейства върху общността си от слушатели, които произхождат от езическа гръко-римска среда“ (с. 29).

Боев очертава трудностите при определяне на мястото на написване на посланието, които са по-скоро обвързани с някои слабости на традиционната хипотеза за Рим, отколкото със силни аргументи в полза на другите две теории, свързани с Кесария и Ефес, и възприема за своя изходна позиция съставянето на текста по време на затворничеството на св. апостол Павел в Рим (с. 33).

Въз основа на вътрешни податки в библейския текст, изследователят търси възможност за реконструиране на социалната среда (*Sitz im Leben*), в която се появява текста. Описан е икономическия и културен живот на Филипи, както и религиозността на космополитното население на града, „който в тая част на Македония е първи град – римска колония“ (Деян. 16:11). Обследването на застъпените въпроси Боев извършва прецизно и критично при привеждането на различни частни изследователски мнения.

Някои параграфи в тази част на изследването са твърде кратки с обем от половин страница (вж. 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3).

В подготовка към екзегетическия анализ на текста на христологичния химн във Фил. 2:5–11, във *Втора* глава дисертантът се спира върху въпроса за „Христологични химни в Новия Завет“ (с. 53–81).

Търси се изяснение на понятието „химн“, обследва се темата за формиране и класификация на христологичните химни. Дисертантът насочва вниманието си към богослужението в палестинските синагоги в опита си да намери под чие влияние ранната Църква включва изпълнението на химни в своите богослужебни събрания. Правилно се отбелязва, че изследването на юдейския произход на християнското поклонение е усложнено от много фактори: от краткият период на взаимовръзка между християнските и юдейските общности; от разделения в религиозно отношение юдаизъм; от прекъснатото юдейско поклонение след разрушаването на Йерусалимския храм през 70 г.

Боев извършва съпоставителен анализ на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните (Фил. 2:5–11) с христологичните химни в посланията на св. апостол Павел до колосяните (Кол.

1:15–20) и в Първото послание до Тимотей (1 Тим. 3:16), което дава допълнителен пример за вещото боравене на дисертанта с библейските текстове. В допълнение Георги Боев разглежда текста на Филипяни 2:5–11 като възвишена проза със силно изразен поетичен стил, наподобяващ юдейските псалми (Пар. 2.5.2) и като хиазъм с различни по брой, според изследователите хиазмични структури (Пар. 2.5.3). Липсват обаче изводи към извършения във Втора глава анализ.

В *Трета* глава се пристъпва към екзегетически анализ на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните (2:5–11) върху гръцкия текст (с. 82–144), в което се състои един от съществените приноси на депозирания труд.

Предварително се отделя внимание на възможния идеен фон на христологичния химн (с. 83–102).

В очертаване на юдейския идеен фон (Пар. 3.1.1) дисертантът се придържа към принципа за континуитет между двата библейски завета, като взема предвид и наличието на известен дисконтинуитет между тях. Положителен е подходът за проследяване на темата в контекста на други старозаветни и новозаветни текстове.

В проследяване на алюзиите към песента на „Служителя Господен в книгата на св. пророк Исаия 40–60 гл. обаче следва да се вземат предвид някои разработки на български език, като дисертационното съчинение на Стефка Кънчева (За кого говори пророкът? (екзегеза на Ис. 52:13–53:12). Велико Търново, 2012, 236 с.), както и студията на протопрезвитер Николай Шиваров върху темата за Страданията на Раба Господен (вж. ДК, 1984, № 4, 4–11).

Изразът „в Христос“, на който Боев спира вниманието си е разгледан във връзка с гностическия идеен фон и по-точно на елинистичния мистицизъм. Според цитираният тук Ernst Kasemann, именно там се корени споменатият израз, който показва сферата на Христовото владичество (с. 102). Темата е интересна и намира продължение в разсъжденията върху функцията на христологичния химн, изложени в Параграф 3.2.4, но заслужава изяснение въпросът за взаимстване от гностическата традиция и нейното евхаристийно значение. Обстоятелственият израз „в Христос“ (evn Cristw) или подобни форми, се среща десетки пъти у свети ап. Павел в различни смислови паралелни конструкции (срв. 2 Кор. 5:18–21). Той е типичен за христоцентричното му богословие, с което придобива обосноваващо значение. Всичко, което е „чрез Христос“, може да бъде получено „в Христос“. Изразът е Павлов идиом за средството, чрез което Бог е извършил това. Творецът примирява света със Себе Си чрез посредничеството на Христос.

Според учението за Словото, съдържащо се в предговора на Евангелието на св. евангелист Йоан, Христос е обединителен център на битието (Йоан 1:3–5 13–

17), център на свързването на началото и края на времето. Всичко предходно води към Него и всичко следващо се връща отново към Него. Съединяването на всичко „в Христос“ е привеждане на всичко отново в нормално състояние. Господ Иисус Христос обобщава в Себе Си всичко, за да го помири с Бога. Взаимоотношението, изразено чрез „Христос в нас и ние в Него“ е решаващо. Предлогът *en* подчертава битието на Църквата в Христос. Където е евхаристийното събрание, там пребивава и Христос, там се намира Църквата Божия в Христос.

Дисертантът пристъпва към анализ на христологичния химн в посланието в Параграф 3.1, като извежда множество богословски теми, които то съдържа. Особено място заема темата за Кръстната смърт, Първия и Последен Адам, Страдащият Раб Господен.

Светоотеческите тълкувания по разгледаните теми, които са добре очертани в уводната част, почти не са застъпени в изложението, което в най-голяма степен се забелязва в екзегетическата му част.

Добре би било да се добавят и нови моменти, свързани с рецепцията на текста, история на неговото въздействие, употребата на текста в богослужението в различните християнски деноминации. Четенето на Фил. 2:5–11 по време на службата на Успение Богородично, например подчертава кеносиса, който майката споделя със Сина и особено със Светия Дух, чиято божественост се провъзгласява едновременно с прославянето на Богородица.

В *заключението* (с. 145–149) следва да се резюмират постигнатите резултати и да се избегне преразказа на извършена в предходните глави работа, повторението на пасажии от изложението и въвеждане на подраздели. Това би спомогнало за правилното очертаване и на приносите на представения труд.

Предложената дисертация има положителни моменти и е резултат на старателен подход към поставените цели. Детайлно и добросъвестно, показвайки добри лингвистични умения, дисертантът се спира на вариантите в различните реконструкции на текста, анализира отделни понятия и идейни равнища на посланието, което съставлява основния принос в изследването на Георги Боев. Трудът свежда до читателите съвременни постановки и постижения в областта на библейските изследвания. В предложените многобройни изяснения, мнения и хипотези на различни учени, личният избор на дисертанта би могъл да се застъпи в по-голяма степен.

Отчитайки достойнствата на предложения труд и несъмнените усилия на дисертанта по неговото съставяне, бих искала да направя някои критични забележки към текста като цяло:

Би било уместно да се спомене по коя традиция се дават съкращенията на библейските книги в текста, както и по кое издание са цитатите на български език.

Прави впечатление фрагментирането на текста – уводът е разделен на подтеми; заключението също, в главите има точки и подточки по половин страница, което влияе на целостта и четивността на съчинението.

Езикът и стилът на изследването са ясни. На места се срещат някои чуждици, неудачни думи и изрази, като напр. „индивид“ (с. 7); „Слугата Господен“ (с. 119); „Служител Господен“ (с. 119, 121), които звучат стилово неуместно. Налице е непревеждане на пасажи на гръцки в основния текст (с. 64, 68, 72, 73, 74, 80, 85 и др.), или под черта (пос. 128, 132, 154).

Забелязват се някои неточни в богословско отношение изрази, като напр. „въплътения Иисус“; „Въплътения Христос“ (с. 85, 103, 115, 119); неправилно членуване – „Месията“ (с. 61); „Израел“, вместо „Израил“ (с. 59).

В техническо отношение текстът е четивен и в него могат да се забележат сравнително малко печатни и правописни грешки и недоглеждания, като: колебание в изписването на вековете с римски или арабски цифри (с. 3, 139); Изписването на „завет“ с малка, вместо с главна буква (вж. заглавна страница, с. 4); изписване на името на проф. Николай Глубоковски на руски език – „Глубоковский“ (с. 44, 115). Цитатите в изложението са изведени на отделен ред, което създава впечатление за разпокъсаност на текста (вж. с. 8, 10, 18, 21, 27, 29, 33, 39, 42, 44, 45 сл.); свободно пространство между параграфи (с. 131); вариации в шрифта (пос. 176).

В текста често се употребяват изрази, като: „някои библеисти“, „повечето библеисти“, без да се посочват съответни имена и цитирани към тях заглавия в бележките под черта.

Библиографското цитиране на места се отклонява от възприетата в Богословския факултет традиция. Среща се непълно библиографско описание (пос. 141, 158, 171, 220); изписване на двойно pp при цитиране на единична страница (пос. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 71, 72, 74 сл.); при цитиране на немскоезична литература страницата се отбелязва със „S“ (пос. 179).

Използваната литература, която, с малки изключения коректно е цитирана в съчинението, обхващаща голям масив от западна литература. Същата е достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Добре е да се потърси някакъв баланс в употребата на съчиненията на кирилица (29 заглавия) спрямо тези на латиница (264 заглавия). Би било по-удачно ползваната литература да бъде подразделена на извори, справочна литература, монографии и студии.

Авторефератът (37 с.) отразява коректно най-важните моменти от научното изследване и неговите резултати.

Повечето от *Приносите* са формулирани точно и отговарят на съдържанието на дисертацията.

Оценявам като реален принос: 1) Оригинално формулираната тема на изследването, която досега не е разработвана в родната библеистика; 2) Опитът за съпоставителен анализ на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните (Фил. 2:5–11) с христологичните химни в посланията на св. апостол Павел до колосяните (Кол. 1:15-20) и в Първото послание до Тимотей (1 Тим. 3:16); 3) Събирането и обработването на внушителна по обем литература по изследвания въпрос, която изгражда своеобразна библиография по темата; 4) Особено внимание заслужава употребата на риторичната критика в комплекса от методи, които Боев включва в разработката си.

Докторантът посочва две свои публикации по темата на дисертационното съчинение, отпечатани в научни сборници.

Материалите, представени за процедурата отговарят на изискванията на ЗРАС и правилника към него. Към дисертационния труд не е приложена обаче декларация за авторство.

Нямам съвместни публикации с дисертанта.

Въпреки направените забележки по съдържанието на представения текст, намирам, че работата притежава дисертабилност и има своите приноси в изследването на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяни на българска почва, поради което предлагам на членовете на уважаемото научно жури по защитата на дисертацията на Георги Боев да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертанта образователната и научна степен „доктор” по научната специалност: Свещено Писание на Новия Завет в професионално направление 2.4. Религия и теология.

София, 27 септември 2018 г.

Изготвил:

(доц. д-р Екатерина Дамянова)